

Article Type: Case Study

نوع مقاله: مطالعه موردی

Farmers' Views on Rules Observance in Water Governance (Case Study: Farmers in Sabzevar County, Khorasan Razavi Province)

F.S. Hosseini Sheshtamad¹, A. Abedi Sarvestani^{2*}, A. Keramatzadeh³

1, 2, 3- MSc Student & Associate Professor & Assistant Professor, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran..

*(Corresponding Author Email: abediac@gmail.com)

Received: 09-07-2018

Accepted: 22-04-2019

دیدگاه کشاورزان نسبت به قانون‌مداری در حکمرانی آب (مطالعه موردی شهرستان سبزوار، استان خراسان رضوی)

فاطمه سادات حسینی ششتمد^۱، احمد عابدی سروستانی^{۲*}، علی کرامت‌زاده^۳

۱، ۲، ۳- به‌ترتیب دانشجوی کارشناسی‌ارشد، دانشیار و استادیار دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.

*(نویسنده‌ی مسئول، (E-Mail: abediac@gmail.com)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۴/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۲۷

Abstract

Iran is located in an arid region of the world. Drought and water shortages are clearly seen in most parts of the country. Mismanagement of water and lack of good water governance exacerbate the consequences of droughts. Good water governance refers to the adaptability of rules, responsibility of organisations, clarification and integration of programs, ethical considerations, and observance of justice in the provision of water-related services. The establishment and proper implementation of sustainable water governance require fair legal frameworks and unbiased executive organisations. The purpose of this research survey is to investigate the status of rule-observance in the good governance of water from the farmers' point of view. Using random cluster sampling, 202 farmers from 25 villages in Sabzevar County were studied. The results showed that "the rate of compliance with the rules for agricultural water in the region" and the "respect for farmers' rights in relation to agricultural water" are ranked as the first and last, respectively. Furthermore, the index of rule-observance in good water governance can be evaluated at the medium level. Meanwhile, farmers using the subterranean canal, as well as farmers with less rental lands and more annual income from agriculture, were believed more in the rules-observance in water governance. The use of indigenous knowledge and the participation of farmers in the establishment of the related rules are the suggestions of the present research to strengthen the rules-observance in the good governance of agricultural water.

Keywords: Agriculture, Water governance, Rules observance.

چکیده

کشور ایران در منطقه خشک جهان قرار دارد و در بیشتر نقاط خشکسالی و کمبود آب به‌وضوح مشاهده می‌شود. مدیریت نادرست و نبود حکمرانی خوب آب تشدید پیامدهای خشکسالی را به همراه دارد. حکمرانی خوب آب به سازگاری قوانین، مسئولیت‌پذیری سازمان‌ها، کل‌نگری و به‌هم‌پیوستگی برنامه‌ها، ملاحظات اخلاقی و رعایت عدالت در ارائه خدمات مرتبط با آب گفته می‌شود. برقراری و اجرای صحیح حکمرانی خوب آب نیازمند چارچوب‌های قانونی عادلانه و سازمان‌های اجرایی بی‌طرف است. پژوهش حاضر با هدف بررسی دیدگاه کشاورزان نسبت به رعایت قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب انجام گرفت. با استفاده از تحقیق پیمایشی و روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی وضعیت ۲۰۲ نفر از کشاورزان در ۲۵ روستا در سطح شهرستان سبزوار بررسی شد. نتایج نشان داد «میزان رعایت قوانین وضع شده برای آب کشاورزی در منطقه» در رتبه اول و «میزان احترام به حقوق کشاورزان در ارتباط با آب کشاورزی» در رتبه آخر جای دارد. همچنین قانون‌مداری در ارتباط با حکمرانی آب در منطقه وضعیت مناسب و قابل قبولی ندارد و در حد متوسط قابل ارزیابی می‌باشد. در عین حال از نظر زارعیانی که از قنات برای آبیاری استفاده می‌کردند و همچنین زمین اجاره‌ای و درآمد سالانه بیشتری از کشاورزی داشتند قانون‌مداری در حکمرانی آب بیشتر رعایت شده است. در مقاله حاضر پیشنهادهایی به‌منظور تقویت قانون‌مداری در حکمرانی آب ارائه شده است که می‌توان به استفاده از دانش بومی و مشارکت کشاورزان در وضع قوانین مرتبط با آب کشاورزی اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی: کشاورزی، حکمرانی آب، حاکمیت قانون.

و جهانی می‌باشد (غفوری فرد و همکاران، ۱۳۹۴). همچنین حکمرانی منابع آب را می‌توان یکی از حلقه‌های گمشده مدیریت آب کشور دانست (فتحی زالوآبی، ۱۳۹۱).

حکمرانی آب دربرگیرنده نظام‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و اداری است که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر بهره‌برداری، توسعه و مدیریت منابع آب مؤثر است و ارائه خدمات آب در سطوح مختلف جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهند. حکمرانی آب مستلزم تحلیل به‌هم پیوستگی‌های بین نظام‌های اکولوژیک، اجتماعی و فنی است (آشنا، ۱۳۹۳). به بیان دیگر، حکمرانی آب مرتبط با طیف وسیعی از نظام‌های سیاسی، اجتماعی، زیست‌محیطی، اقتصادی و اداری است که برای تنظیم و کنترل توسعه و مدیریت منابع آب و مقررات خدمات آب در سطوح مختلف جامعه به‌کار می‌رود (Hall و Rogers، ۲۰۰۳). حکمرانی آب را می‌توان شیوه‌ای دانست که از طریق آن به نیابت از عموم، اقتدار در توسعه، بهره‌برداری و حفاظت منابع آب یک ملت اعمال می‌شود (اندیشکده تدبیر آب ایران، ۱۳۹۳).

نظام‌های حکمرانی آب مشخص می‌کند که چه کسی، در چه زمانی، چگونه و به چه آبی دسترسی داشته باشد و از منافع و خدمات مرتبط با آن بهره‌برد (میرزائی، ۱۳۹۵). حکمرانی خوب آب به‌نوعی ایجادکننده تعادل در توزیع قدرت و تنظیم‌کننده فعالیت‌ها در سطوح مختلف اداری نیز می‌باشد. در حکمرانی خوب اصلاح دوباره نظام‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و اداری تامین و توزیع آب در نظر گرفته می‌شود (اردکانیان و زرغامی، ۱۳۸۳). باین‌وجود مواردی مانند مدیریت ضعیف منابع آب، فساد، فقدان نهادهای مناسب، کاهلی سیستم اداری، ظرفیت ناکافی و کمبود سرمایه‌گذاری‌های جدید، حکمرانی خوب آب را تضعیف می‌کند (Hall و Rogers، ۲۰۰۳). ذکر این نکته لازم است که مدیریت و حکمرانی، لازم و ملزوم یکدیگر می‌باشند و بدون حکمرانی خوب آب، ابزارهای مدیریتی هم مؤثر نیستند (اردکانیان و زرغامی، ۱۳۸۳). البته حکمرانی آب را نباید با مدیریت آب اشتباه گرفت و برای رسیدن به حکمرانی خوب باید ابزارهای عملی مدیریت منابع آب مورد استفاده قرار گیرند.

شاخص‌های مهم حکمرانی خوب عبارتند از: مشارکت مردم، شفافیت اطلاعات و تصمیم‌ها، قابلیت حساسی سازمانی، سازگاری قوانین، مسئولیت‌پذیری سازمان‌ها و نهادها، کل‌نگری و یکپارچه‌نگری در تهیه برنامه‌ها، ملاحظات اخلاقی و تساوی افراد در برابر ارائه خدمات (اردکانیان و زرغامی، ۱۳۸۳). اصول حکمرانی به سه بخش کلی شفافیت، قابلیت اندازه‌گیری و مشارکت تقسیم می‌شود (میرزائی، ۱۳۹۵). لازم به ذکر است حاکمیت قانون پیونددهنده مدیریت و حکمرانی خوب می‌باشد (امامی و شاکری، ۱۳۹۴) و شامل رعایت هنجارهای اخلاقی و قانونی در انجام وظایف می‌شود مهمترین آن‌ها می‌تواند

آب مایه حیات و رکن اساسی شکل‌گیری و بقا تمدن‌های بشری محسوب می‌شود. حفظ و بهره‌برداری مناسب از آب از مهمترین دغدغه‌های قرن حاضر می‌باشد (جابری و همکاران، ۱۳۹۵؛ علوی، ۱۳۸۹). تقاضای آب کشاورزی، صنعت و شرب در بسیاری از مناطق از میزان آب در دسترس بیشتر است (Allan، ۲۰۰۱). آب یک کالای بدون جایگزین و با ارزش اقتصادی بالا است. موضوع آب به‌عنوان یک موضوع مهم در صحنه سیاست داخلی کشورها به‌ویژه در مناطق خشک و کم‌آب جهان نگریده می‌شود (جابری و همکاران، ۱۳۹۵).

آمار سال ۱۳۹۱ در ایران نشان می‌دهد که میزان مصرف آب در بخش‌های کشاورزی، صنعت و شرب به‌ترتیب ۹۲، ۵ و ۳ درصد می‌باشد (فتحی زالوآبی، ۱۳۹۱). کل منابع آب قابل استحصال کشور ۱۳۰ میلیارد مترمکعب در سال تخمین زده شده که تاکنون ۹۰ میلیارد مترمکعب از آن استحصال شده است. براساس آخرین آمار موجود ۹۵ درصد این منبع با ارزش در بخش کشاورزی و برای آبیاری محصولات کشاورزی مصرف می‌شود (اسکوهی و همکاران، ۱۳۹۷). لازم به ذکر است در بیشتر نواحی کشور با آبیاری محصولات فعالیت کشاورزی امکان‌پذیر است؛ همچنین یکی از معضلات اصلی در روستاها کمبود آب برای شرب و کشاورزی است (فتحی زالوآبی، ۱۳۹۱). اگرچه کم‌آبی در ارتباط با اقلیم و تغییر اقلیم تعیین می‌شود اما بنا بر عقیده بانک جهانی اصلی‌ترین دلیل کمبود آب در جهان مدیریت ضعیف و ناکارآمدی نظام‌های آبیاری و نبود تعادل بین قیمت و هزینه‌های واقعی تأمین آب است (Qiao و همکاران، ۲۰۰۹). مهمترین راه‌حل مدیریت موفق آب استفاده کارا و پایدار از منابع آب می‌باشد که قرن‌ها در بسیاری از مناطق دنیا استفاده شده است (غنیان و همکاران، ۱۳۹۲).

موضوع بحران آب در چارچوب نهادها و نظام‌های اجتماعی و در قالب «حکمرانی آب» در مدیریت آب اهمیت بالایی دارد. حکمرانی خوب به سازگاری قوانین، مسئولیت‌پذیری سازمان‌ها، جامع‌نگری و به‌هم‌پیوستگی برنامه‌ها، مشارکت مردم، شفافیت اطلاعات، ملاحظات اخلاقی و رعایت عدالت در ارائه خدمات گفته می‌شود (قائمی و همکاران، ۱۳۹۶). حکمرانی در لغت به معنی حکومت، فرمانروایی، زمامداری و راهبری تعریف شده و در فرهنگ آکسفورد به معنی روش مدیریت کشور یا کنترل یک شرکت یا سازمان آمده است. هرچند مفهوم حکمرانی قدمت جامعه بشری را دارد اما این مفهوم از سال ۱۹۹۰ وارد ادبیات علوم سیاسی و اجتماعی شد و به‌طور گسترده مورد توجه نظریه‌پردازان این حوزه قرار گرفت (ابراهیم‌پور و خلیلی، ۱۳۸۹). امروزه حکمرانی منابع آب یک مسئله مهم برای دستیابی به امنیت آب در سطح منطقه‌ای

به درستکاری و انصاف اشاره کرد (ساعی و روشن، ۱۳۸۹). به این ترتیب در حکمرانی خوب آب قانونمداری براساس وجود چارچوب قانونی عادلانه و منصف با ویژگی بی طرفانه تعریف شده است و اجرای قوانین و مقررات مربوط به آب را بدون هیچگونه تبعیض و جانب‌داری برای همه ذی‌نفعان تضمین می‌نماید (جابری و همکاران، ۱۳۹۵).

برقراری حکمرانی نیازمند چارچوب‌های قانونی عادلانه، مناسب و بی‌طرف می‌باشد. این چارچوب قانونی باید از حقوق تمام افراد به‌ویژه محرومان محافظت نماید. اجرای اینگونه قوانین نیازمند دستگاه‌های قضایی مستقل و نیروی امنیتی قوی، بی‌طرف و سالم و عاری از فساد است (امامی و شاکری، ۱۳۹۴؛ حجاریان و غلامزاده، ۱۳۹۳؛ محمودی و همکاران، ۱۳۹۲؛ ابراهیم‌پور و خلیلی، ۱۳۸۹؛ شریف‌زاده و قلی‌پور، ۱۳۸۲). هدف قانونمداری تهیه و تصویب قوانین جدید و انباشت بدون نتیجه آن‌ها نیست بلکه احترام به قوانین، مقررات و معیار بودن آن در تصمیم‌ها و قضاوت‌ها است. اصل قانونمداری در ایجاد حکمرانی مؤثر است، بنابراین تأثیر مستقیم آن را بر دیگر اصول حکمرانی نمی‌توان انکار کرد. با افزایش قانون‌پذیری، دستیابی به سایر خصوصیات حکمرانی خوب مانند شفافیت، پیش‌بینی‌پذیری، پاسخگویی، مبارزه با فساد و پاسخ‌دهی آسان‌تر خواهد بود (اندیشکده تدبیر آب ایران، ۱۳۹۳).

در الگوی حکمرانی خوب همه افراد و نهادها در برابر قوانین مسئول رفتار خود هستند. هدف از حاکمیت قانون وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری، دور بودن دست افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌ها، پایبندی به قانون و اقدام و عمل مسئولان به قانون است (حکمت‌نیا و همکاران، ۱۳۹۶؛ توکلی و مومنی، ۱۳۹۵؛ طیبی و همکاران، ۱۳۹۴؛ ابراهیم‌زاده و اسدیان، ۱۳۹۲) عمل به حکمرانی خوب مردم را در برابر سوءاستفاده دولت و سیاست‌مداران از قدرت محافظت خواهد کرد (امیدیان و همکاران، ۱۳۹۴). حاکمیت قانون به احترام دولت‌مردان و شهروندان یک کشور به‌صورت عملی برای

نهادهایی که با هدف وضع اجرای قانون و حل اختلاف ایجاد شده‌اند وابسته است (زاینده‌رودی و همکاران، ۱۳۹۶؛ صادقی و یگانه، ۱۳۹۵؛ امام‌جمعه‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵؛ محمودی و همکاران، ۱۳۹۲؛ رزمی و صدیقی، ۱۳۹۱). اعتماد به نظام قضایی، استقلال نظام قضایی، هزینه‌های تخلف، جرم و فساد در نظام بانکی (شجاعی، ۱۳۹۲)، کارآیی نیروهای امنیتی برای ایجاد امنیت (علیزاده و بیات، ۱۳۹۵)، اعتماد مردم به قوانین، قابلیت پیش‌بینی دستگاه قضایی، جرم‌های سازمان یافته و احتمال دستیابی به موفقیت هنگام شکایت از شاخص‌های حاکمیت قانون عنوان شده است. برای سنجش قانونمداری از معیارهایی مانند میزان سوءاستفاده از اختیارات به نفع نزدیکان و بستگان، میزان کاغذبازی و تشریفات اداری و تأثیرپذیری مدیران از افراد ذی‌نفوذ (صاحبان قدرت و ثروت) و میزان مقاومت مدیران در برابر رفتارهای غیرقانونی استفاده شده است (ابراهیم‌زاده و اسدیان، ۱۳۹۲).

ارتباط حاکمیت قانون با مدیریت آب به اجرای قوانین و مقررات مربوط به مدیریت منابع آب بدون تبعیض و جانب‌داری برای همه ذی‌نفعان گفته می‌شود (جابری و همکاران، ۱۳۹۵). در بخش کشاورزی شاخص قانونمداری در حکمرانی خوب آب شامل: احترام به حقوق افراد (مانند مالکیت زمین و آب)، بی‌طرفی و برابری در برابر قانون (نبود تبعیض یا جانب‌داری از فرد یا گروه خاص در روستا)، احترام به حقوق جمعی، میزان آگاهی از قانون و عرف محل درباره آب، پایبندی به قوانین و عرف محل درباره آب (آداب، سنت‌ها، دانش بومی)، قانون‌محور بودن روستاییان و کشاورزان و کنترل فساد در ارتباط با آب (فساد اداری، اقتصادی و مانند آن) می‌باشد (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۱). با مرور ادبیات تحقیق مشخص شد تا زمان انجام تحقیق حاضر مطالعه مشخصی درباره رعایت قانون در حکمرانی آب کشاورزی ایران انجام نشده است؛ بنابراین برای پاسخ به این سوال که از نظر کشاورزان، قانونمداری در حکمرانی خوب آب تا چه اندازه رعایت شده است این پژوهش انجام شد.

مواد و روش‌ها

به منظور بررسی شاخص حاکمیت قانون در حکمرانی خوب آب از روش تحقیق پیمایشی استفاده شد. جمعیت مورد مطالعه شامل زارعان شهرستان سبزوار بود که فعالیت کشاورزی داشتند. در سال زراعی ۹۶-۱۳۹۵ تعداد کل بهره‌برداران بخش کشاورزی شهرستان سبزوار برابر ۲۰۲۶۹ نفر و تعداد زارعان حدود ۱۲۰۰۰ نفر بودند. حجم نمونه مورد نیاز با استفاده از فرمول کوکران برابر ۲۰۲ به‌دست آمد. برای انتخاب نمونه‌ها از بین زارعان از

روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی استفاده شد. برای این منظور نمونه‌ها از بین سه بخش شهرستان سبزوار، دو بخش مرکزی و ششتمد به‌صورت تصادفی انتخاب شدند (شکل ۱). نمونه‌ها از دهستان‌های قصبه شرقی و قصبه غربی (از بین چهار دهستان بخش مرکزی) و دهستان‌های بیهق و شامکان (از بین چهار دهستان بخش ششتمد) به صورت تصادفی انتخاب شدند. باتوجه به تعداد روستاهای هر دهستان، ۲۵ روستا به‌صورت تصادفی انتخاب شد و از هر روستا از ۸ نفر زارع به‌صورت تصادفی به‌عنوان نمونه مصاحبه انجام گرفت (جدول ۱).

جدول ۱- روستاهای منتخب برای نمونه‌گیری در شهرستان سبزوار

شهرستان	بخش	دهستان	روستاها
سبزوار	مرکزی	قصبه شرقی	ایزی، طبس، دلقند، دولت آباد، باغان.
		قصبه غربی	خسروجرد، ابارش، استیر، فسنگر، برزو، مسکن.
	ششتمد	بیهق	کیدور، برازق، بجدن، ششتمد(بیهق)، کلاوشک، ابراهیم‌آباد، ثقیه، کلاته سادات، چشمه آوش، هلاک آباد، علی‌آباد سیدرحیم.
		شامکان	کلاته نوبهار، شامکان، نوبهار.

از جمع‌آوری و کدگذاری داده‌ها برای تجزیه و تحلیل اطلاعات شامل آمار توصیفی مانند فراوانی، میانگین، انحراف معیار، واریانس، بیشینه و کمینه و آمار استنباطی مانند آزمون مقایسه میانگین و ضریب همبستگی از نرم‌افزار SPSS20 استفاده شد.

شکل ۱- تقسیمات کشوری شهرستان سبزوار

سپس پرسشنامه‌ای شامل سوالات فردی، زراعی و سوالات مربوط به شاخص قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب جهت جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه تهیه شد. برای سوالات شاخص قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب از گویه‌های رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۱) استفاده شد. گویه‌ها متناسب و سازگار با موضوع و کشاورزان مورد مطالعه اصلاح شدند. برای بررسی روایی پرسشنامه از روایی صوری استفاده شد و در انجام آن از نظرات اعضای هیأت علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان و کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی و سازمان آب منطقه‌ای شهرستان سبزوار استفاده شد. پایایی پرسشنامه با انجام یک مطالعه راهنما و تکمیل پرسشنامه با ۳۰ نفر از کشاورزان خارج از محدوده تحقیق و محاسبه ضریب کرونباخ آلفا (بیانگر پایایی مناسب ابزار سنجش) برای این شاخص بررسی شد ($\alpha=0/722$). در این تحقیق از کشاورزان خواسته شد میزان رعایت هر کدام از گویه‌ها را در قالب یک سوال پنج‌گزینه‌ای طیف لیکرت شامل خیلی کم (با امتیاز ۱)، کم (با امتیاز ۲)، متوسط (با امتیاز ۳)، زیاد (با امتیاز ۴) و خیلی زیاد (با امتیاز ۵) مشخص کنند. پس

نتایج و بحث

در این تحقیق ۶/۹ درصد از کشاورزان مورد مطالعه زن و ۹۳/۱ درصد مرد بودند که از این تعداد ۸۱/۲ درصد متأهل و ۱۸/۸ درصد مجرد بودند. محل سکونت اکثر کشاورزان در روستا (۸۴/۷ درصد) و مابقی (۵/۴ درصد) در شهر و ۹/۹ درصد در شهر و در روستا ساکن بودند. از بین کشاورزان مورد مطالعه ۲۶/۷ درصد عضو تعاونی‌های روستایی می‌باشند. منبع آبیاری کشاورزان شامل چاه (۶۶/۸ درصد)، قنات (۲۹/۷ درصد) و برخی نیز هم چاه و هم قنات بود (۳/۵ درصد). از نظر نظام بهره‌برداری ۶۲/۹ درصد از کشاورزان مالک واحد تولیدی (مزرعه) خویش بودند. ۲۲/۸ درصد از کشاورزان هم مالک و هم اجاره‌دار و ۱۴/۴ درصد نیز به صورت گروهی و تعاونی

مشغول فعالیت کشاورزی بودند.

شاخص قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب با ۷ گویه سنجیده شد. باتوجه به سطح سنجش، امتیاز شاخص قانون‌مداری می‌تواند از ۷ تا ۳۵ متغیر باشد. در جدول (۲) میانگین و اولویت پاسخ‌ها به گویه‌های این شاخص ارائه شده است. گویه «رعایت قوانین وضع شده برای آب کشاورزی در منطقه» با بیشترین میانگین در رتبه اول و گویه «میزان احترام به حقوق کشاورزان در ارتباط با آب کشاورزی» در رتبه آخر قرار دارد (جدول ۲). لازم به ذکر است جمع نمرات گویه‌های قانون‌مداری به‌عنوان امتیاز این شاخص در نظر گرفته شد. میانگین امتیاز این شاخص ۱۸/۷۴۲ و انحراف معیار ۴/۷۳۱ به دست آمد؛ باتوجه به حداقل (۷) و حداکثر امتیاز (۳۵) این شاخص در حد متوسط ارزیابی می‌شود.

جدول ۲- توزیع فراوانی گویه‌های شاخص قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب

اولویت	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۱/۱۴۰	۳/۰۴۹	رعایت قوانین وضع شده برای آب کشاورزی در منطقه
۲	۱/۱۲۴	۲/۸۰۲	احترام به عرف و قوانین محلی درباره آب کشاورزی
۳	۱/۰۸۶	۲/۶۸۸	مبارزه با فساد اداری درباره آب کشاورزی
۴	۱/۱۰	۲/۶۵۸	اطلاع از حقوق قانونی خود درباره آب کشاورزی
۵	۱/۰۵۲	۲/۶۳۸	دور بودن مدیریت آب کشاورزی از مسایل سیاسی
۶	۱/۱۲۴	۲/۵۴۴	اجرای یکسان قوانین موجود درباره آب کشاورزی برای همه
۷	۱/۰۹۸	۲/۳۶۱	احترام به حقوق کشاورزان در ارتباط با آب کشاورزی

تعاونی‌های روستایی تفاوت معنی‌داری در ارتباط با رعایت قانون در مدیریت آب نداشتند (جدول ۳). نتایج آزمون کروسکال-والیس به‌منظور مقایسه شاخص قانون‌مداری بین کشاورزان از نظر نظام بهره‌برداری و محل سکونت نشان داد تفاوت معنی‌داری بین کشاورزان وجود ندارد. بنابراین دیدگاه کشاورزان نسبت به رعایت قانون در بهره‌برداری از آب به محل سکونت و نوع نظام بهره‌برداری آنان ارتباط ندارد (جدول ۴).

برای مقایسه دیدگاه کشاورزان باتوجه‌به متغیرهای جنسیت، وضعیت تأهل، عضویت در تعاونی‌های روستایی و نوع منبع آبیاری، از آزمون من-ویتنی استفاده شد. نتایج این آزمون نشان داد کشاورزانی که از قنات برای تأمین آب کشاورزی استفاده می‌کنند معتقدند قانون در ارتباط با آب بهتر رعایت شده است. دیدگاه سایر گروه‌های دوجویی مورد مقایسه یعنی کشاورزان زن و مرد، کشاورزان متأهل و مجرد و کشاورزان عضو و غیرعضو

جدول ۳- مقایسه گروه‌های مختلف کشاورزان در ارتباط با قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب

متغیر	گروه‌ها	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	U	Z	سطح معنی‌داری
جنسیت	زن	۱۴	۱۰۸/۱۴	۱۲۲۳/۰۰	-۰/۴۴۲	۰/۶۵۸
	مرد	۱۸۸	۱۰۱/۰۱			
وضعیت تأهل	متأهل	۱۶۴	۹۹/۸۰	۲۸۳۷/۵۰	-۰/۸۶۱	۰/۳۸۹
	مجرد	۳۸	۱۰۸/۸۳			
عضویت در تعاونی‌های روستایی	بلی	۵۴	۱۰۳/۲۲	۳۹۰۳/۰۰	-۰/۲۵۴	۰/۸۰
	خیر	۱۴۸	۱۰۰/۸۷			
نوع منبع آبیاری	چاه	۱۳۵	۹۲/۲۰	۳۲۶۷/۰۰	-۲/۱۶۱	۰/۰۳۱
	قنات	۶۰	۱۱۱/۰۵			

جدول ۴- مقایسه کشاورزان از نظر محل سکونت و نوع نظام بهره‌برداری در ارتباط با قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب

متغیر	گروه‌ها	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	مربع کای	سطح معنی‌داری
محل سکونت	شهر	۱۱	۱۲۷/۹۵	۵/۶۶۸	۰/۰۵۹
	روستا	۱۷۱	۹۷/۳۷		
	هر دو	۲۰	۱۲۲/۲۵		
نظام بهره‌برداری	مالک (دهقان)	۱۲۷	۹۸/۷۸	۰/۹۷۲	۰/۶۱۵
	مالک و اجاره‌ای گروهی و تعاونی	۴۶	۱۰۸/۶۴		
		۲۹	۱۰۲/۰۹		

برای بررسی رابطه بین شاخص قانون‌مداری و ویژگی‌های فردی و زراعی کشاورزان شامل سطح تحصیلات، مساحت کل اراضی تحت مالکیت، میزان زمین اجاره‌ای، سابقه کشاورزی، میزان درآمد سالانه از کشاورزی و درآمد از سایر مشاغل، ضریب

همبستگی اسپیرمن-رو محاسبه شد. نتایج این بررسی در جدول (۵) نشان می‌دهد از نظر کشاورزانی که زمین اجاره‌ای و درآمد سالانه بیشتر از انجام کشاورزی دارند قانون‌مداری در بهره‌برداری آب در منطقه بیشتر رعایت شده است.

جدول ۵- همبستگی ویژگی‌های فردی و زراعی پاسخگویان با شاخص قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب

ویژگی	ضریب همبستگی (r)	سطح معنی‌داری
سطح تحصیلات (تعداد سال‌های تحصیل)	۰/۱۲۷	۰/۰۷۲
مساحت کل اراضی تحت مالکیت (هکتار)	-۰/۰۵	۰/۴۷۸
میزان زمین اجاره‌ای (هکتار)	۰/۱۴۹*	۰/۰۳۵
سابقه کار کشاورزی (سال)	۰/۰۵۸	۰/۴۱۴
درآمد سالانه از انجام کشاورزی (تومان)	۰/۱۵۸*	۰/۰۲۵
درآمد سالانه از سایر مشاغل (تومان)	-۰/۱۱۴	۰/۱۰۷

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

یکی از ابعاد مهم حکمرانی خوب آب حاکمیت قانون و قانون‌مداری است. حاکمیت قانون موجب حفظ حقوق کشاورزان و رعایت عدالت در استفاده از آب کشاورزی و کاهش اختلاف و تضادهای آب در روستاها می‌شود. نتایج تحقیق حاضر نشان داد از نظر کشاورزان «میزان رعایت قوانین وضع شده برای آب کشاورزی در منطقه» در رتبه اول و «میزان احترام به حقوق کشاورزان در ارتباط با آب کشاورزی» در رتبه آخر قرار دارد. اگرچه از نظر کشاورزان قوانین آب در منطقه در حد متوسط رعایت می‌شود اما به حقوق کشاورزان در ارتباط با آب کشاورزی به اندازه کافی توجه نمی‌شود. قانون‌مداری در ارتباط با حکمرانی آب در شهرستان سبزوار در حد متوسط ارزیابی شد بنابراین این شاخص در شرایط ایده‌آل قرار ندارد. بنابراین اجرای عادلانه قوانین مرتبط با آب کشاورزی و چارچوب‌های قانونی مورد نیاز برای حکمرانی خوب آب رضایت‌بخش نمی‌باشد و نیاز به توجه بیشتر و کافی دارد.

نتایج تحقیق حاضر نشان داد از نظر کشاورزانی که از قنات برای تأمین آب کشاورزی استفاده می‌کنند قانون در ارتباط با حکمرانی آب بهتر رعایت می‌شود. در این ارتباط لازم به ذکر است قنات‌ها از کهن‌ترین نظام آبیاری در ایران است و قوانین و مقررات مربوط به آن‌ها ریشه در گذشته‌های دور دارد که از دانش بومی و سنتی سرچشمه گرفته است. مطالعات نشان داده است دانش بومی بهترین سازگاری را با شرایط محلی دارد.

به همین دلیل قابل درک است چرا از نظر کشاورزانی که از قنات برای تأمین آب کشاورزی استفاده می‌کنند قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب بهتر رعایت شده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود در وضع قوانین مرتبط با آب کشاورزی و نظارت بر اجرای آن از دانش بومی محل به صورت مناسب استفاده شود تا از این طریق به بهبود قانون‌مداری و رعایت بهتر آن در حکمرانی خوب آب کمک شود.

نتایج این تحقیق نشان داد از نظر کشاورزانی که زمین اجاره‌ای بیشتر و درآمد سالانه بیشتری از انجام کشاورزی دارند قانون‌مداری در ارتباط با آب کشاورزی بهتر رعایت شده است. کشاورزانی که زمین اجاره می‌نمایند ممکن است سعی کنند اطلاعات و آگاهی خود را در زمینه مسائل مرتبط با آب کشاورزی در هنگام عقد قرارداد اجاره زمین افزایش دهند. این کشاورزان برای زمین و آب هزینه پرداخت می‌کنند بنابراین سعی می‌کنند آگاهی بیشتری نسبت به قوانین و مقررات تأمین آب و رعایت آن در منطقه داشته باشند. این می‌تواند دلیلی بر دیدگاه بهتر آنان در ارتباط با قانون‌مداری در منطقه مورد مطالعه باشد. یکی از دلایل ارتباط بین درآمد سالانه از انجام کار کشاورزی با دیدگاه کشاورزان نسبت به قانون‌مداری در حکمرانی خوب آب، وابستگی بیشتر این قبیل کشاورزان به کار و شغل کشاورزی است. کشاورزانی که درآمد بیشتری از کشاورزی دارند نسبت به حفظ منابع آب و رعایت قوانین مربوط به آن به‌منظور تضمین درآمد پایدار از کشاورزی تمایل بیشتری دارند و قوانین موجود در ارتباط با آب کشاورزی در منطقه را بهتر رعایت می‌کنند.

جهت بهبود قانونمداری و رعایت بهتر آن در حکمرانی خوب آب موارد ذیل پیشنهاد می‌شود:

- ۱- از نظرات کشاورزان که وابستگی معیشتی آنان به کشاورزی بیشتر است در وضع قوانین مرتبط با آب استفاده شود.
- ۲- این قبیل کشاورزان حمایت و تشویق شوند تا به‌عنوان مروجان قانونمداری در حکمرانی خوب آب و رابط بین سازمان‌های کشاورزی و سایر کشاورزان ایفای نقش نمایند.
- ۳- با شفاف‌سازی قوانین آب در کشاورزی، رفع تبعیض در اجرای قوانین تخصیص منابع آب و افزایش اعتماد کشاورزان به مجریان این قوانین، اجرای حکمرانی خوب منابع آب در بخش کشاورزی تضمین شود.

منابع

- آشنا، ح. ۱۳۹۳. بهره‌وری و حکمرانی پایدار منابع آب. گزارش تفصیلی نخستین هم‌اندیشی سیاست‌گذاران منابع آب، وزارت نیرو، دانشگاه صنعتی امیرکبیر، ۱-۹۹.
- ابراهیم‌پور، ح. و خلیلی، ح. ۱۳۸۹. از حکمرانی خوب تا حکمرانی پایدار. هشتمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، تهران، ایران.
- ابراهیم‌زاده، ع. و اسدیان، م. ۱۳۹۲. تحلیل و ارزیابی میزان تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری در ایران مورد شناسی: شهر کاشمر. جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، ۳(۶): ۱۷-۳۰.
- اردکانیان، ر. و زرغامی، م. ۱۳۸۳. حکمرانی در مدیریت به‌هم‌پیوسته منابع آب. اولین کنگره ملی مهندسی عمران، دانشگاه صنعتی شریف، تهران، ایران.
- اسکوهی، ف.، اسکوهی، م. و موحد محمدی، ح. ۱۳۹۷. استراتژی عوامل تأثیرگذار در مشارکت آموزش و ترویج کشاورزی بر مدیریت منابع آب. هفتمین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی، منابع طبیعی و محیط‌زیست پایدار، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ۱-۱۷.
- امام‌جمعه‌زاده، ج.، شهرام‌نیا، ا. و صفریان گرمه‌خانی، ر. ۱۳۹۵. الگوی حکمرانی خوب؛ جامعه همکار و دولت کارآمد در مدیریت توسعه. فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، ۱۲(۳۶): ۷-۴۰.
- امامی، م. و شاکری، ح. ۱۳۹۴. حکمرانی خوب و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. پژوهشنامه حقوق تطبیقی، ۱(۲): ۷۵-۲۵.
- امیدیان، م.، طالقانی، غ.، محمدی، ف.، فیروزی، ج.، یعقوبی، ح.ر. و خواستار، ح. ۱۳۹۴. تحلیل نقش حکمرانی خوب در ارتقای توسعه انسانی: بررسی بین‌المللی. مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ۷(۳): ۴۱۳-۴۳۶.

اندیشکده تدبیر آب ایران. ۱۳۹۳. به‌سوی چارچوب مفهومی و تحلیلی اصلاح حکمرانی آب. www.iwpri.com

توکلی، ه. و مومنی، م. ۱۳۹۵. بررسی میزان تحقق‌پذیری شاخص‌های حکمروایی خوب شهری با تأکید بر کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی مناطق ۱، ۷ و ۲۲ شهر تهران). فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، ۸(۲۶): ۲-۱۸.

جابری، س.، مهرباب قوچانی، ا. و غنیان، م. ۱۳۹۵. حکمرانی خوب رویکردی نوین در جهت تحقق مدیریت اثربخش منابع آب کشاورزی. رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی، ۲(۸): ۳۳-۴۱.

حجاریان، م. و غلام‌زاده، ع. ۱۳۹۳. حکمرانی (حاکمیت). دانشگاه علامه طباطبائی، مدیریت استراتژیک صنعتی.

www.hajarian.com/index.php/component/content/article/154-students/nimsal-aval-93/531-2014-10-06-06-57-58

حکمت‌نیا، ح.، ملکی، م.، موسوی، م. و افشانی، ع. ۱۳۹۶. سنجش میزان تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری در ایران (مطالعه موردی: شهر ایلام). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۹(۳): ۶۰۷-۶۱۹.

رزمی، م. ج. و صدیقی، س. ۱۳۹۱. الزامات تحقق حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه انسانی. چهارمین همایش ملی اقتصاد، ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر، خمینی‌شهر، ایران.

رکن‌الدین افتخاری، ع.، عظیمی آملی، ج.، پورطاهری، م. و احمدی‌پور، ز. ۱۳۹۱. ارائه الگوی مناسب حکمروایی خوب روستایی در ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک، ۸(۲): ۱-۲۸.

زاینده‌رودی، م.، خسروآبادی، م. و شکیبایی، ع. ۱۳۹۶. بررسی تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر توزیع درآمد با به‌کارگیری پانل داده‌ها (مطالعه موردی: کشورهای منتخب جنوب غربی آسیا). فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، ۱۷(۳): ۲۵-۵۲.

ساعی، ع. و روشن، ت. ۱۳۸۹. تحلیل درک کیفیت حکمرانی در ایران. فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۶(۲۱): ۱۶۷-۱۸۷.

شجاعی، ا. ۱۳۹۲. حکمرانی خوب در ایران، چالش‌ها، کارآمدی‌ها. www.vekalatonline.ir/userfiles/Files/1378897546-good-haghgostar.ir.pdf

شریف‌زاده، ف. و قلی‌پور، ر. ۱۳۸۲. حکمرانی خوب و نقش دولت. فرهنگ مدیریت، ۱(۴): ۹۳-۱۰۹.

صادقی، م. و یگانه، ا. ۱۳۹۵. توسعه انسانی پایدار: نقش شاخص‌های حکمرانی خوب. پنجمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، ایران.

- طیبی، م.ر.، حسینی، ا. و رضایی، ت. ۱۳۹۴. ارزیابی شاخص‌های حکمرانی خوب شهری در شهرهای مقصد گردشگری به روش IPA (مطالعه موردی: شهر تنکابن). گردشگری شهری، ۲۳۱-۲۱۹: (۳)۲.
- علوی، س.ر. ۱۳۸۹. امکان‌سنجی استقرار نظام بهره‌برداری مشارکتی از منابع آب و خاک در اراضی پایاب سد شهید مدنی (ونیار) تبریز. مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۳(۱): ۹۹-۱۱۵.
- علیزاده، س. و بیات، م. ۱۳۹۵. بررسی اثر حکمرانی خوب بر محیط‌زیست در کشورهای با درآمد متوسط. علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۱۸(۲): ۵۰۱-۵۱۳.
- غفوری‌فرد، س.، باقری، ع. و شجری، ش. ۱۳۹۴. ارزیابی ذی‌مدخلان در بخش آب (مطالعه موردی: محدوده مطالعاتی رفسنجان). تحقیقات منابع آب ایران، ۱۱(۲): ۱۶-۲۸.
- غنیان، م.، برادران، م.، علی میرزایی، ع.، سلیمانی هارونی، خ. و پاشا، س. ۱۳۹۲. مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی و مولفه‌های مؤثر بر آن مطالعه استان در خوزستان. مجله پژوهش آب در کشاورزی، ۲(۲): ۱۸۱-۱۹۰.
- فتحی زالوآبی، ا. ۱۳۹۱. ارزیابی آگاهی از حکمرانی پایدار آب در فرآیند حل تعارض رودخانه زاینده‌رود. پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان.
- قائمی، آ.، لاریجانی، م.، شبیری، س.م. و سرمدی، م.ر. ۱۳۹۶. ارائه مدل مفهومی حکمرانی پایدار در مدیریت به‌هم‌پیوسته منابع آب کشور با تأکید بر آموزش و ظرفیت‌سازی. مجله آب و فاضلاب، ۲۸(۴): ۱۱۲-۱۱۷.
- محمودی، ج.، رونقی، م.ح. و رونقی، م. ۱۳۹۲. تعیین وزن و رابطه بین شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۶(۴): ۵۹-۸۷.
- میرزائی، م. ۱۳۹۵. عوامل مدیریتی بحران آب در ایران. طبیعت ایران، ۱۱(۱): ۱۱-۱۳.
- Allan T. 2001. The Middle East Water Question: Hydropolitics and the Global Economy. London, I.B. Tauris & Co Ltd.
- Qiao G., Zhao L. and Klein K.K. 2009. Water user associations in Inner Mongolia: Factors that influence farmers to join. Agricultural Water Management, 96(5): 822-830.
- Rogers P. and Hall A. 2003. Effective Water Governance, Global Water Partnership. Stockholm, Elanders Novum.